

De Zuidduinen van Zandvoort

MARK VAN TIL, HENK DOING EN ED COUSIN

De gemeente Zandvoort en Gemeentewaterleidingen Amsterdam zijn de afgelopen zomer overeengekomen dat de Zuidduinen van Zandvoort in eigendom en beheer bij de Amsterdamse Waterleidingduinen komen.

Met dit principebesluit ligt de toekomst voor dit uiterst waardevolle zeedorpenlandschap vast. Een eerste veldstudie, die afgelopen zomer is verricht door biologen van Gemeentewaterleidingen, heeft aangetoond dat het huidige gebruik door de Zandvoorters het zeedorpenkarakter in een goede staat heeft weten te houden. Alle reden om juist dat gebruik en gebruikers een prominente plaats te geven in het toekomstige beheer.

De Zuidduinen van Zandvoort is een haast vergeten stukje duin van ca. 40 ha dat ligt ingeklemd tussen de bebouwing aan de zuidrand van Zandvoort en de noordgrens van de Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD).

Doordat dit duin zo dicht bij Zandvoort ligt is het altijd intensief gebruikt geweest. Vroeger gebruikten de vissers het duingebied om hun netten te boeien en hebben tuinders tal van akkertjes gegraven om onder meer aardappels te verbouwen. Het huidige gebruik van de Zandvoorters beperkt zich tot een avondwandeling met de hond. Nog een enkele tuinder bewerkt met trots zijn diep weggezonden landje en enkele toeristen slaan bij gebrek aan regulier onderdak hun tent op en hopen niet voor het ochtendgloren ontdekt te worden.

Dit gebruik uit verleden en heden heeft geleid tot een uniek landschap dat het zeedorpenlandschap wordt genoemd. Een landschap dat in het Nederlandse kustduin veel areaal heeft verloren doordat juist dat gebruik als sturende faktor weg viel of doordat het areaal werd opgenomen in de uitbreidingsactiviteiten van de zeedorpen.

De Zuidduinen heeft deze bedreigingen tot nu toe kunnen weerstaan. In 1991 werd de Zuidduinen onder het regime van de Natuurbeschermingswet gebracht. Hierdoor moest de gemeente Zandvoort

haar plannen voor woningbouw en een golfbaan in dit gebied moest opgeven. Daarom besloot het gemeentebestuur de Zuidduinen over te dragen aan Gemeentewaterleidingen, die de aangrenzende Amsterdamse Waterleidingduinen beheert. Hopelijk wordt dan ook de strook duin langs de openbare weg door de gemeente overgedragen. Een onzekere bestemming maakt met deze overdracht plaats voor een natuurbestemming in de toekomst, een natuurbestemming die in dit landschap niet zonder een forse menselijke bijdrage kan.

Het zeedorpenlandschap

Rond de oude zeedorpen Zandvoort, Egmond aan Zee, Wijk aan Zee en Katwijk verschilt het landschap sterk van andere delen van de duinen. Het zeedorpenlandschap dankt zijn ontstaan vooral aan het gebruik van het duinterrein door de mens: beweiding met vee, het boeten van netten, het verbouwen van aardappelen en groenten en intensieve betreding. Dit gebruik heeft een verrijking van de bodem tot gevolg gehad, waardoor je er veel plantensoorten aantreft van relatief voedselrijke standplaatsen. Daarnaast komen er ook warmteminende soorten voor, die in hoofdzaak een veel zuidelijker verspreidingsgebied hebben. Door intensieve vermenging van kalkrijk zand en organisch materiaal zijn bodemomstandigheden ontstaan, die hier van nature niet op die schaal zouden voorkomen.

Evenals de heidevelden en blauwgraslanden behoort het zeedorpenlandschap in de kalkrijke duinen tot de "half-natuurlijke landschappen". Dat wil zeggen dat de plantengroei zich spontaan heeft ontwikkeld, maar door de menselijke invloeden wel sterk afwijkend is van wat van nature aanwezig zou zijn. Dit geldt ook voor de bodemontwikkeling en voor het reliëf, dat door herhaalde, kleine verstuingen veel grilliger is geworden.

Voor het beheer is het van groot belang om de processen te kennen die hebben geleid tot het ontstaan van dit specifieke zeedorpenlandschap.

Vegetatie in de Zuidduinen

In het kader van de vegetatiekartering van de Amsterdamse Waterleidingduinen, zijn onder meer de Zuidduinen onderzocht. Een belangrijke reden hiervoor is dat de karakteristieke zeedorpenvegetatie in de AWD zelf matig ontwikkeld is.

In het gebied zelf en in aangrenzende delen van de AWD kunnen we verschillende vegetatietypen onderscheiden die karakteristiek zijn voor het zeedorpenlandschap. Op betreden plaatsen met open plekken en op zuidhellingen, waar door erosie kale plekken ontstaan, worden zeedorpensoorten als zwenkdravik, kegelsilene, oorsilene, kleine ratelaar en wit vetkruid aangetroffen. Daarnaast groeien hier de "gewone" soorten van licht stuivend duin

De Zuidduinen bij de Zuidboulevard: intensief gebruik door mens en hond (foto: H.J. Verdonk).

Eén van de weinige, verzonken moestuintjes in de Zuidduinen (foto: Stichting Duinbehoud).

zoals duinklauwtjesmos, groot en klein duinsterretje.

Grote delen van de Zuidduinen zijn echter begroeid met een grazige vegetatie. Op weinig betreden plaatsen en op noordhellingen domineren grassen en kruiden als zachte haver, dauwbraam, wilde peen, duizendblad, smalle weegbree en kruipend stalkruid. Hier groeien vaak kleine ratelaar, nachtsilene, wondklaver en ruige scheefkelk. Daarentegen heeft de grazige vegetatie op zuidhellingen en op betreden plaatsen juist een meer open karakter en een goed ontwikkelde moslaag. Bovendien kan duinaveruit er aspectbepalend zijn. In deze meer open begroeiing komen we onder andere fakkelgras, kruipend stalkruid, liggende asperge, schermhavikskruid, kleine ratelaar, wondklaver, oorsilene, kegelsilene en smaragdmoss tegen.

Vooraf rond het meertje in de Zuidduinen domineert engels raaigras samen met smalle weegbree en duizendblad de vegetatie. In deze lage, dichte begroeiing komen veel klaversoorten voor: liggende klaver, kleine klaver, witte klaver en hazepootje. Het is nog niet geheel duidelijk hoe deze vegetatie zich heeft kunnen ontwikkelen, maar het lijkt erop dat hier een zaadmengsel van grassen en klaversoorten is gezaaid.

Een opvallende verschijning zijn de ruigten, die vooral aan de rand van het gebied bij parkeerplaatsen en aan de straatkant, maar plaatselijk ook elders in het terrein, worden aangetroffen. Hierin domineren de grijsgroene kleuren van zandhaver en strandkweek, en komen soorten als akkerwinde, wilde reseda, zeepkruid, stinkende ballote, bijvoet, hemelsleutel en ijle dravik voor. Deze ruigten zijn ontstaan ten gevolge van verrijking door vuilstort. Ondanks dat het verboden is, zie je regelmatig tuinafval liggen.

In het centrale en oostelijke deel nemen duindoorn en hier en daar kruipwilgstruwelen een belangrijke plaats in. Veel struwelen worden gedomineerd door strandkweek en duinriet, maar in sommige delen komt een rijke schakering van zeedorpensoorten voor met onder andere ruige scheefkelk, kleine ratelaar, schermhavikskruid, nachtsilene, duinaveruit en kraailoek. De bitterkruidbremraap die, zoals zijn naam al verradt op echt bitterkruid parasi-

teert, komt vooral in kruipwilgstruweel voor.

Moestuintjes zijn ook een opvallende verschijning in de Zuidduinen. Ze liggen erg diep in het landschap, omdat de mensen afhankelijk zijn van het grondwater om groente te kunnen telen. Op een enkele na zijn de meeste tuintjes inmiddels verlaten en begroeid met duindoorn- en wilgstruweel met onder andere riet, harig wilgeroosje, duinriet en akkerdistel.

Het beheer in de toekomst

Gemeentewaterleidingen zal voor de Zuidduinen een beheersplan opstellen. In het toekomstige beheer zullen de recreërende Zandvoorters een rol blijven spelen. Zij hebben immers hun rol als "beheerder" reeds bewezen. De Zuidduinen zullen opengesteld blijven zonder toegangsregeling. Gerichtte voorlichting aan de toegangen van het terrein en in de brievenbus van de omwonende Zandvoorters zal er toe moeten leiden dat alle bezoekers zich bewust worden van de waarde van dit landschap. Verantwoord gebruik in de toekomst houdt in dat overexploitatie, zoals het rijden met mountainbikes, kamperen en vuilstort, dient te worden voorkomen. Het uitgebreid storten van tuinafval, waardoor het terrein vooral lange de randen een sterk ruderaal karakter heeft gekregen, moet aan banden worden gelegd. Intensieve betreding en het uitlaten van honden met de daarmee gepaard gaande bemesting hebben klaarblijkelijk hetzelfde effect als het gebruik van het zeedorpenlandschap van vroeger. Dat "beheer" zou in grote lijnen in zijn huidige vorm voortgezet kunnen worden en dus door de Zandvoorters worden uitgevoerd. Als de aanwonende Zandvoorters zich willen inspannen voor het behoud van dit gebied, dan zal het beheer weinig zorg vergen. Permanent toezicht door omwonenden is immers gegarandeerd. Gemeentewaterleidingen zal daarom spoedig met de huidige gebruikers in overleg treden.

Ir. M. van Til is ecoloog bij Gemeentewaterleidingen, Drs. E.F.H.M. Cousin is hoofd terreinbeheer bij Gemeentewaterleidingen, Dr.Ir. H. Doing is vegetatiekundige.

De nachtsilene.